

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ІМЕНІ ІВАНА
БОБЕРСЬКОГО

Кафедра спортивного туризму

Скабара Р.М.

Рекреаційно-ресурсний потенціал: поняття, склад і структура

Лекція з навчальної дисципліни

„ТУРИСТИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО”

Для студентів спеціальності 241 Готельно-ресторанна справа

(спеціалізація «Готельно-ресторанна справа»)

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

на засіданні кафедри спортивного туризму

„ ” 201 р. протокол №

Зав.каф _____ Кухтій А.О.

1. Поняття рекреаційно-ресурсного потенціалу. Рекреаційні ресурси – основа формування рекреаційно-ресурсного потенціалу.
2. Класифікація і склад рекреаційних ресурсів.
3. Природні рекреаційні ресурси. Рекреаційні ресурси природного походження: кліматичні, гідрологічні, геоморфологічні, біологічні, об'єкти природно-заповідного фонду. Методи оцінки природних рекреаційних ресурсів. Особливості розміщення й використання у світі та Україні.

1. Поняття рекреаційно-ресурсного потенціалу.

Рекреаційні ресурси – основа формування рекреаційно-ресурсного потенціалу.

Теоретичні аспекти поняття «рекреаційний потенціал» висвітлені в роботах М. С. Мироненко, І. Т. Твердохлебова, Я. К. Трушиньша, В. М. Шумського, М. С. Нудельмана, О. І. Шаблія, та інших авторів. При цьому в одних випадках дане поняття розглядається як сукупність усіх передумов для організації рекреаційної діяльності на певній території, в інших – як максимальна продуктивна спроможність рекреаційних ресурсів, котра виражається кількістю рекреаційного ефекту, який можна отримати, або їх пропускнуою спроможністю, тобто спроможністю рекреаційних ресурсів до відновлення і витримування певних рекреаційних навантажень із урахуванням екологічних критеріїв.

Рекреаційно-ресурсний потенціал – сукупність природних, історико-культурних та соціально-економічних умов організації рекреаційної діяльності на певній території.

Основою формування рекреаційно-ресурсного потенціалу виступають рекреаційні ресурси.

Ресурси (від франц. «додатковий, допоміжний засіб») – запас, резерв, можливість.

1. Засіб задоволення будь-яких потреб, дефіциту; запас, резерв, яким можна скористатись у разі необхідності.
2. Компоненти зовнішнього середовища, що дозволяють задовольняти або роблять можливим задоволення потреб людини і сприяють досягненню соціальної мети.

Ресурсна проблематика досить докладно і в той же час неоднозначно висвітлена в науковій літературі, через що існує значний масив визначень поняття «рекреаційні ресурси».

Складність визначення поняття рекреаційних ресурсів залежить від декількох факторів:

1. Рекреаційні ресурси – це категорія історична, бо в залежності від зміни певних історичних умов відбувається поява нових видів рекреаційної діяльності, що в свою чергу призводить до змін уявлень як про необхідний обсяг використовуваних ресурсів, так і про їх якісний склад.

2. Поняття рекреаційних ресурсів залежить від рівня організації рекреаційної діяльності й від того, здійснюється вона в межах одного рекреаційного підприємства, рекреаційного району чи рекреаційної галузі в цілому.

3. Визначення рекреаційних ресурсів ускладнюється різноякісністю й різним генезисом ресурсів.

Науковці трактують рекреаційні ресурси досить по-різному, називаючи як такі: окремі елементи середовища; геосистеми та їх елементи; певні даності (природні, господарські, історичні); комплекси та їх елементи (природні, природно-технічні, соціально-економічні); процеси; складові загальних ресурсів (природних, культурних, соціально-економічних); об'єкти і явища та ін.

Дискусійним є співвідношення понять «рекреаційні ресурси» та «умови рекреаційної діяльності». Умови рекреаційної діяльності – поняття більш широке, ніж рекреаційні ресурси. Умовами є компоненти і властивості середовища, що дозволяють (або навпаки обмежують) здійснення рекреаційної діяльності, не приймаючи у рекреаційній діяльності безпосередньої участі.

Рекреаційні ресурси, навпаки, включають ті властивості і елементи середовища, які безпосередньо приймають участь в організації рекреаційної діяльності і є її основою.

Для кожного з видів рекреаційної діяльності необхідним є певне сполучення рекреаційних ресурсів, які повинні мати відповідні кількісні та якісні характеристики. Особливістю рекреаційної діяльності є також те, що одній й ті самі елементи середовища для різних видів рекреаційної діяльності можуть виступати і як умови і як ресурси.

2. Класифікація і склад рекреаційних ресурсів

Різноманітність рекреаційних ресурсів потребує їх виділення в окремі групи, вирішувати цю складну проблему в географії покликані класифікації.

Єдиної загально визнаної класифікації рекреаційних ресурсів не розроблено, більшість із існуючих класифікацій, представлених різними авторами в різні часи, можна поділити на два основні різновиди в залежності від того, під яким кутом зору розглядаються в них рекреаційні ресурси:

1. Класифікації, в основі яких лежать уявлення про походження рекреаційних ресурсів, тобто генетичний підхід.

2. Класифікації, в яких рекреаційні ресурси поділяються за використанням у залежності від певних видів рекреаційної діяльності, тобто класифікації, в яких використовується ситуаційний підхід. Найбільшого розповсюдження набув перший вид класифікацій, він є традиційним, більш ґрунтовним, практично-орієнтованим.

Аналіз наукових публікацій на цю тематику доводить, що здебільшого автори пропонують за походженням виділяти два чи три види рекреаційних ресурсів. Так, найчастіше як рекреаційні ресурси розглядаються окремі компоненти географічного середовища, зокрема два їх типи: природні й культурно-історичні ресурси; три види рекреаційних ресурсів виділяє більша кількість дослідників, причому класифікації виглядають таким чином:

- природні – природно-технічні (антропогенні) – соціально-економічні;
- природні – історико-культурні – соціально-економічні.

Також існують наукові дослідження, в яких домінує тільки один вид рекреаційних ресурсів.

Другий вид класифікацій є менш поширеним. Він заснований на розподілі рекреаційних ресурсів у залежності від використання для різних форм рекреаційної діяльності.

У залежності від цих форм, різні автори пропонують і в більшості випадків окремо розглядають: туристські, лікувальні ресурси та ресурси відпочинку. Слід зазначити, що визначення туристських ресурсів і ресурсів відпочинку не відрізняються від визначення рекреаційних ресурсів, хоча поняття туризму і відпочинку досить чітко розгалужені.

Таким чином, можна визначити, що ресурси відпочинку, згідно з такими викладками, – це частина рекреаційних ресурсів, яка розміщується територіально поблизу населених пунктів чи в їх межах і покликана задовольняти потреби населення в короточасній рекреації – відпочинку. Ресурси туризму мають ширшу просторову орієнтацію. В останні роки в роботах багатьох авторів став фігурувати термін

«туристсько-рекреаційні ресурси». Причому використовується він з двох різних позицій.

Більшість авторів вважають, що туризм є головною складовою рекреації і фактично поглинув інші її форми, підтверджуючи це законодавством України «Про туризм». З іншого боку, деякі автори (Жученко В.В., Гудима М.) таким чином намагаються показати, що туристські ресурси є лише складовою частиною рекреаційних ресурсів. Використання другого типу класифікацій є цікавим, але практично обмеженим, оскільки в реальному житті дуже важко розрізнити ресурси, які мають бути задіяні окремо лише для відпочинку, туризму або лікування.

Узагальнюючи вище викладене можна дати таке визначення рекреаційних ресурсів. Рекреаційні ресурси – це об'єкти і явища природного й антропогенного походження, які мають сприятливі кількісні та якісні характеристики і використовуються або можуть бути використані для організації рекреаційної діяльності. До актуальних питань дослідження і використання рекреаційних ресурсів належить оцінка рекреаційних ресурсів.

В оцінці завжди є об'єкт і суб'єкт.

Об'єктом в оцінці виступають кількісні і якісні характеристики природних, оціально-економічних та історико-культурних ресурсів в цілому або їх окремих елементів, їх територіальні поєднання, а суб'єктом може виступати рекреаційна галузь, різні ранги ТРС, суспільство у цілому, окремі групи рекреантів, рекреант.

Багаторівневість суб'єктів оцінки обумовлює різні підходи до оцінки рекреаційних ресурсів у залежності від того, ведеться вона із позицій відпочиваючого або із позицій організаторів відпочинку. Необхідність в оцінці рекреаційних ресурсів з позицій відпочиваючих здебільшого виникає при необхідності вибору для відпочинку того чи іншого рекреаційного закладу. Оцінка з позицій організатора відпочинку зазвичай пов'язана з проектуванням нових рекреаційних об'єктів, реконструкцією вже існуючих, раціоналізацією використання наявних рекреаційних ресурсів. При цьому оцінювання здійснюється на достатньо тривалу перспективу: 10 – 20 років і більше.

При цьому об'єктами оцінки можуть виступати рекреаційні об'єкти різного рангу, від одного підприємства до рекреаційних регіонів і зон.

Під оцінюванням рекреаційних ресурсів розуміють процедуру визначення якостей певного рекреаційного об'єкта відповідно до способу його використання для задоволення потреб суспільства, галузі, закладу або рекреанта – тобто суб'єктів рекреації різного рангу.

Предметом оцінки є взаємозв'язки об'єкта і суб'єкта оцінки. Оцінюванню притаманні багатокритеріальність, неоднозначність, історизм, ієрархічність та суб'єктно-об'єктний характер.

Для здійснення оцінки рекреаційних ресурсів найбільшого розповсюдження отримав метод бальних оцінок. Теорія і практика застосування бальних оцінок у географії розглядалася у ряді робіт, класичною для географів вважається робота Д. Л. Армада, а для рекреаційної географії – Л. І Мухіної. Бальні оцінки набувають ширшого застосування, вдосконалюється методика їх отримання, хоча сама можливість їх використання залишається дискусійною.

При цьому характеристики рекреаційних ресурсів можуть вимірюватися як відносними, так і натуральними (кількісними) величинами. Тому для формалізації і раціоналізації отримання інтегральних оцінок використання бальних методів є єдино можливим методом оцінки.

При використанні цього метода виходять із того, що оцінка виступає як слідство відношення будь-яких компонентів до людської діяльності, як результат визначення, в якій мірі придатний цей компонент для певного виду його освоєння, сприятливості його для когось, чогось; саме тому виникає потреба не в простих вимірюваннях фізичних, хімічних, геометричних або інших величин, а в оцінці результатів вимірювання. Основні етапи оцінки рекреаційних ресурсів:

1. Визначення мети і завдань дослідження.

При проведенні оцінки необхідно визначити об'єкт і суб'єкт оцінки, їх ранги, а також конкретні види рекреаційної діяльності на оцінюваних об'єктах, оскільки кожне заняття і кожна категорія рекреантів висувають власні вимоги до відповідних груп рекреаційних ресурсів.

2. Відбір показників, які враховуються при оцінці. Необхідно виявити вимоги, які пред'являє суб'єкт до об'єкта, і на їх основі визначити необхідні властивості й показники, за якими ці властивості слід оцінювати.

3. Розробка оціночних шкал для окремих показників.

Практично розробка шкали оцінок зводиться до вибору числа оціночних щаблів, установлення інтервалів між ними і розбивки за цими інтервалами шкали вимірювань.

Для оцінки окремих показників найчастіше використовуються 3- і 4-бальні (три- і чотириступінні) шкали, іноді й більше. При визначенні інтервалів оціночних шкал у кожному конкретному випадку

використовуються як лінійні, так і нелінійні залежності між вимірюванням та оцінкою, а також рівні й нерівні інтервали.

4. Отримання часткових оцінок. Отримання часткових оцінок зводиться до переведення за розробленим оціночним шкалам вимірних показників в оцінки.

5. Отримання загальних інтегральних оцінок. При розробці інтегральних шкал можливе використання різних способів об'єднання окремих оцінок, але частіше за все використовується складання балів. Такий спосіб переважно використовується при оцінках, коли кожен об'єкт оцінюється за рядом ознак, а потім вводиться загальний бал для міркувань щодо придатності даного ресурсу, об'єкта обраній меті. Іноді для об'єднання окремих оцінок використовують перемноження. При більш складних зв'язках суб'єкта й об'єкта слід використовувати перемноження, при більш простих – підсумовування.

Вага всіх оцінюваних компонентів при інтегральних оцінках приймається рівною одиниці, або їх враховують з введенням коефіцієнтів значимості оцінок окремих показників. Отримані інтегральні оцінки можуть мати різні форми вираження: словесні оцінки (типу слабкий – середній – потужний, високий – середній – низький, непридатний – слабо придатний – придатний, помірний – посередній – високий), цифрові (категорії I, II, III, бали, ранги, рейтинги).

6. Аналіз отриманих результатів. Склалась такі основні типи оцінки рекреаційних ресурсів: медико-біологічний, технологічний і психолого-естетичний, економічний.

Медико-біологічна оцінка відображає вплив природних факторів на організм людини. Головним об'єктом оцінки виступають кліматичні ресурси, які найбільше впливають на самопочуття та здоров'я людини. Розроблено ряд методик, які дозволяють оцінити вплив комплексу кліматичних факторів на стан організму людини. Технологічна оцінка передбачає визначення можливого ступеню взаємодії природного середовища і людини для здійснення рекреаційної діяльності. При технологічному типі оцінки суб'єктом здебільшого є рекреаційна галузь, а оцінці підлягають придатність території для певного типу рекреаційних занять та можливість її інженерно-будівельного освоєння.

Психолого-естетична оцінка, її поява, викликана об'єктивною закономірністю тяжіння рекреантів до території які мають найбільшу естетичні цінність. При її проведенні визначається емоційна дія природного ландшафту або його компонентів, іноді окремих історико-культурних об'єктів на рекреанта.

Естетична оцінка природних ландшафтів, в більшій мірі залежить від стану суб'єкта, його приналежності к певним віковим, соціальним, етнічним групам, залежить від конкретного в даний момент психоемоційного стану суб'єкта оцінки, від того пересувається він пішки або автомобілем.

Методика такої оцінки постійно вдосконалюється. Завдання економічної оцінки – відобразити той народногосподарський ефект, який дають суспільству рекреаційні ресурси за певний період їх експлуатації. Здебільшого економічну оцінку застосовують для визначення економічної цінності природних рекреаційних ресурсів, народногосподарський ефект від яких можна виміряти: для мінеральних вод, грязей, озокериту, лісу, поверхневих вод, природних національних парків.

На сьогодні більш розробленими є такі методи економічної оцінки рекреаційних ресурсів: 1) витратний – передбачає оцінку по витратах на освоєння ресурсів; 2) рентний – за результатами їх експлуатації.

У практиці рекреаційного господарювання застосовуються три види платежів:

- платежі за використання природних рекреаційних ресурсів;
- відрахування за понаднормативне їх використання і за користування загальною інфраструктурою;
- штрафні санкції, які накладаються безпосередньо на керівників закладів відпочинку за невиконання ними встановлених вимог щодо організацій та ведення рекреаційного господарства. 3) визначення економічного ефекту від рекреаційно-туристського оздоровлення.

3. Природні рекреаційні ресурси.

Рекреаційні ресурси природного походження: кліматичні, гідрологічні, геоморфологічні, біологічні, об'єкти природно-заповідного фонду. Методи оцінки природних рекреаційних ресурсів.

Особливості розміщення й використання у світі та Україні.

Природні рекреаційні ресурси – природні та природно-технічні геосистеми, природні об'єкти, явища і процеси, що мають необхідні якісні й кількісні параметри для організації рекреаційної діяльності. За об'єктивними ознаками, до природних рекреаційних ресурсів належать кліматичні, бальнеологічні ресурси й лікувальні речовини (лікувальні мінеральні води, грязі, озокерит), водні (річкові системи, природні водойми, морські акваторії), пляжні, ресурси рельєфу (певні форми рельєфу, в тому числі печери), біологічні (рослинний і тваринний світ) та природні пейзажі та краєвиди.

У цій групі виділяється окрема підгрупа природно-антропогенних ресурсів, це – геосистеми, до складу яких входять як природні, так і штучно створені (антропогенні) об'єкти: штучні пляжі, об'єкти природно-заповідного фонду, штучні водойми.

Особливістю природних і природно-антропогенних рекреаційних ресурсів є те, що вони не можуть ані сприйматися, ані використовуватися окремо, бо не можуть бути роз'єднані. Реально вони утворюють один синтетичний тип. Тому доцільним при характеристиці і оцінці такого типу ресурсів є визначати за об'єкт дослідження територіальні співвідношення відповідних компонентів.

Ще засновник давньогрецької медичної науки Гіппократ зазначав вплив клімату на здоров'я і самопочуття людей. Серед природних рекреаційних ресурсів особливе місце належить кліматичним. Кліматичні ресурси – це невичерпні природні ресурси, що включають сонячну енергію, вологість та енергію вітру.

Клімат – головний природний компонент, який визначає можливість розвитку рекреаційної діяльності на певній території, її просторову і змістовну організацію. Клімат є одним із активних факторів при виборі території для рекреаційного освоєння, і тому оцінка кліматичних умов – важлива складова частиною комплексної рекреаційної оцінки.

Під кліматом розуміють стан нижнього шару атмосфери протягом тривалого проміжку часу. Уявлення про клімат базуються на пересічних значеннях окремих метеорологічних характеристик (атмосферного тиску, температури і вологості повітря, режиму вітру, хмарності, опадів), властивих для певної території протягом багаторічного періоду, а також на даних математичного аналізу повторюваності цих характеристик. На основі загальних відомостей географічною наукою розроблено загальне кліматичне районування Землі, за яким виділяють сім кліматичних зон (поясів): арктичну, антарктичну, зони помірних і тропічних широт (в обох півкулях) та екваторіальну.

Крім того розрізняють перехідні кліматичні зони: субарктичну (субантарктичну), субтропічні та субекваторіальні. У межах кліматичних зон виділяються кліматичні області й під області. Усі ці зони достатньо вивчені і вичерпно описані кліматологією.

З точки зору організації рекреаційної діяльності можна зауважити, що основна кількість рекреаційних місцевостей зосереджена в тропічних і субтропічних кліматичних поясах.

Рекреаційні кліматичні ресурси визначають за комплексними показниками, які відображають зв'язок метеорологічних умов та

самопочуття людини. Ці показники дають уявлення про сутність сприятливості клімату, умови проведення відпочинку, лікування і окремих видів туризму. Найбільший вплив клімату виявляється через реакцію людини на погоду.

Результатом оцінок клімату для цілей рекреації є визначення тривалості сприятливих періодів для організму людини, можливостей для здійснення різних рекреаційних занять і, відповідно, для організації рекреаційних закладів, формування рекреаційних територій для короткочасного і тривалого відпочинку. Україна належить до держав зі сприятливими погодними умовами для літніх видів рекреації.

Тривалість сприятливого періоду для їх розвитку в середньому змінюється від 105 днів на півночі до 180 – на південному узбережжі Криму.

Отже, комфортні погодні умови для розвитку літніх видів відпочинку, туризму існують не тільки влітку, але й на початку осені й у другій половині весни. Тривалість сприятливого періоду для зимових видів рекреації змінюється від 20 – 26 днів на півдні до 40 і більше днів на півночі та північному сході.

Для зимових видів відпочинку найсприятливіші умови – на гірських масивах Полонинського, Верховинського та Чорногорського хребтів Українських Карпат, де період занять гірськолижними видами відпочинку та спорту триває 90 – 100 днів.

Природні лікувальні (курортні) ресурси мають обмежене поширення або невеликі запаси у місцевостях із особливо сприятливими і ефективними для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. До них належать: мінеральні і термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти й комплекси з сприятливими для лікування кліматичними умовами.

Курорт – (нім. Kurort – лікувальна місцевість) – місцевість, що має природні лікувальні фактори та необхідні умови використання їх із лікувально-профілактичною метою. Курорт, окрім природних лікувальних ресурсів повинен мати спеціальне обладнання для раціонального застосування курортних ресурсів (бурові свердловини, пункти грязьодобування, лікувальні пляжі, теренкури тощо) і рекреаційні заклади, передбачає також наявність культурно-освітніх, спортивних, торговельних та інших установ, а також транспорту, доступність та інші умови необхідні для забезпечення нормальної життєдіяльності, відпочинку, лікування та оздоровлення.

За характером природних лікувальних ресурсів курорти поділяються на три групи: кліматичні, бальнеологічні й грязьові.

На бальнеологічному курорті як головний лікувальний фактор використовуються природні мінеральні води. Інший тип курортів – грязьові – прив'язаний до родовищ лікувальних грязей (пелоїдів). Кліматичні курорти як основний лікувальний фактор використовують особливості мікроклімату певної території.

Курорти, на яких використовують одразу кілька лікувальних факторів, утворюють перехідні типи й відповідно називаються бальнеокліматичними, кліматобальнеогрязевими, бальнеогрязьовими й т. ін.

Відомі кліматичні курорти в Росії, Україні, Чехії, Угорщині, Словенії, Франції, Німеччині, Австрії, Болгарії, Ізраїлі, Словаччині, Йорданії, Монако, Туреччині й Швейцарії.

На основі дії лікувальних властивостей клімату на Україні сформувалися наступні кліматичні курорти:

- приморські курорти південного узбережжя Криму: Алушка, Алушта, Гаспра, Гурзуф, Кореїз, Ласпі, Лівадія, Масандра, Симеїз, Судак, Феодосія, Ялта; приморські кліматичні курорти азово-чорноморського басейну – Бердянськ, Євпаторія. Затока, Кароліна - Бугаз, Шабо, Кирилівка, Коблеве, Маріуполь, Одеська група курортів, Очаків, Приморське, Саки, Скадовськ, Сергіївка;

- курорти гірських Карпат – Ворохта, Косів, Татарів, Чинадійово, Шешори, Яремча, Ясіня;

- курорти рівнинної території України – Святогірськ, Соледар, Біла Церква, Боярка, Брюховичі, Заліщики, Качанівка, Конча-Заспа, Печера, Прохорівка, Сріклець, Соснівка.

Ресурси природних мінеральних вод. Лікувальними мінеральними водами називаються природні води, які містять у собі в підвищених концентраціях ті чи інші мінеральні (рідше органічні) компоненти й гази і мають які-небудь фізичні властивості (радіоактивність, температура, реакція середовища та ін.), що визначає їхню лікувальну дію на організм людини, і яка відрізняється «у тій чи іншій мірі від дії прісної води». Гідромінеральне багатство України визначається наявністю таких мінеральних вод, як вуглекислі, сульфідні, радонові, залізисті й миш'яковисті, йодові, бромні та йодо - бромні, борні, крем'янисті, води з підвищеним вмістом органічних речовин та води без специфічних компонентів і властивостей.

Україна широко відома у світі своїми унікальними високоефективними мінеральними лікувальними водами типу «Нафтуса»,

їх запаси розміщені в двох регіонах західної частини республіки — в районі Трускавця й поблизу Східниці (Львівська обл.), а також у районі Сатанова (Хмельницька обл.) і прилеглої до нього території (включаючи Тернопільську обл.).

Ці води мають високі лікувальні властивості. Вони характеризуються підвищеним вмістом органічних речовин (0,01—0,03 г/л). На їх базі (особливо Східниці й Сатанова) є практично необмежені можливості для розширення санаторно-курортного господарства з метою задоволення потреб населення багатьох країн.

Використовуючи цілющі властивості термомінеральних вод, сьогодні успішно працюють курортно-медичні центри на термальних курортах Німеччини, Австрії, Франції, Швейцарії, Словенії, Болгарії, Туреччини, Угорщини й України. Термальні води – підземні води з температурою понад + 20 °С; за іншим визначенням – вище середньої температури повітря для даної місцевості. Термальні води для лікувальних цілей в Україні використовують обмежено у Закарпатській області та Криму.

До природних лікувальних грязей відносяться різні за генезисом утворення (переважно відклади боліт, озер, лиманів та морських заток), які складаються з води, мінеральних та органічних речовин і являють собою однорідну тонкодисперсну пластичну масу з певними тепловими та іншими фізико-хімічними властивостями.

Місцем утворення лікувальних грязей є різноманітні водоймища (моря, затоки, озера, стариці річок), болота, а також ділянки земної кори, в яких унаслідок тектонічних причин виникають зони виносу на поверхню подрібнених глинистих порід, підземних вод і газів, які обумовлюють утворення сопочних грязей.

За генезисом, який відображає умови утворення і визначає головні особливості складу і властивості, лікувальні грязі поділяються на чотири генетичних типи: торфові, мулові сульфідні, сапропелеві, сопочні. Торфові поклади в Україні формуються переважно в лісовій і лісостеповій медико-географічних зонах.

Найбільшим серед родовищ вважається Моршинське. Торфові грязі використовуються в курортах Шкло, Моршин, Миргород, Хмільник. Родовища морських сульфідних мулових грязей є на Обіточній, Бердянській, Таганрозькій (Маріупольській), Новоазовській, Ялтинській затоках.

Приморські сульфідні мулові видобувають із багатьох озер і лиманів Північного і Кримського Причорномор'я та Приазов'я [Куяльницький, Хаджибейський, Алібей Шагани (Одеська обл.), Будацький,

Тілігульський, Березанський (Миколаївська обл.), Сакське, Чокрацьке, Узунларське, Кояське, Велике, Тобечицьке озера і багато інших]. Сапропелеві відклади мають найбільше розповсюдження лісовій медико-географічній зоні (Шацькі озера).

Треба зазначити, що сьогодні сапропелеві грязі в Україні в санаторно-курортній чи клінічній практиці не застосовуються. Сопочні грязі в Україні розповсюджені на Керченському півострові (Булганацькі сопки) і в санаторно-курортній практиці практично не застосовуються.

Озокерит (від грецьк. — пахну і хтірос — віск), гірський віск — органігенна гірська порода, горюча корисна копалина нафтового ряду. Являє собою суміш високомолекулярних вуглеводнів, смол і асфальтенів. Озокерит широко застосовують у медицині як лікувальний засіб проти хвороб опору та руху. В Україні родовища озокериту відкриті в Передкарпатті. Саме тут — найбільші у світі Бориславське (експлуатується з 1856 р.) і Трускавецьке родовища.

Спелеологічні ресурси можна визначити як ресурси печер і порожнин. Використання даних ресурсів як лікувальних почалося порівняно недавно. В лікуванні використовується мікроклімат карстових печер і соляних шахт. В Україні в с. Солотвино і м. Соледар на основі соляних шахт діють спелеологічні санаторії. Лікувальне значення мають води морів.

Ці води високо мінералізовані, складаються з більш як 60 хімічних елементів, у тому числі натрію, калію, магнію, кальцію, броду, бору, літію та ін. Сполуки цих елементів позитивно впливають на організм людини, морські купання, як і повітря приморських районів, насичене парами морської води, мають велике лікувальне значення. Таласотерапія — це вплив морського середовища на організм людини. Найбільш відомі таласотерапевтичні курорти Словенії, Франції й Монако. Водні ресурси відіграють виключну роль у розвитку рекреаційної діяльності. Численні рекреаційні заняття пов'язані з водними об'єктами, а їх наявність відіграє вирішальну роль у розміщенні рекреаційних закладів. Наявність різного роду водних рекреаційних ресурсів значно підвищує рекреаційний потенціал місцевості.

До водних рекреаційних ресурсів належать моря, озера, річки, водосховища, ставки, придатні для водних видів відпочинку, туризму й спорту. Найпотужніші рекреаційні комплекси формуються на узбережжях теплих океанів, морів, заток і проливів. Основне значення для розвитку рекреації має зона шельфу і материкової обмілини, оскільки саме вона, звичайно за наявності інших сприятливих факторів, є головною умовою для розвитку оздоровчого (пляжно-купального) відпочинку, спортивного і круїзного, екстремального туризму, яхтингу.

При рекреаційній характеристиці й оцінці ресурсів морських узбережжів слід враховувати склад гірських порід і рельєф дна, зміну глибин, порізанисть берегової лінії (численні заливи й острови створюють додаткові умови для розвитку рекреації), температуру та її зміну за сезонами року, солоність води, течії й хвилювання, біологічне розмаїття – яке виступає об'єктом полювання, риболовлі, спостереження, дайвінгу.

До основних рекреаційно-туристських берегових районів належать: в Атлантичному океані – Середземноморське узбережжя Південної Європи й Північної Африки, узбережжя Балтійського й Чорного морів, півострів Флорида, острови Куба, Гаїті, Багамські, райони міст і міських агломерацій Атлантичного узбережжя Північної й Південної Америки;

у Тихому океані – Гавайські острови, острови Полінезії й Мікронезії, східне узбережжя Австралії, затока Бохайвань і острів Хайнань (Китай), узбережжя Японського моря, райони міст і міських агломерацій узбережжя Північної й Південної Америки; в Індійському океані – острів Шрі-Ланка, район прибережних міських агломерацій Індії, східне узбережжя острови Мадагаскар, Сейшельські й Мальдівські острови.

Колективом кримських учених-курортологів під керівництвом доктора медичних наук А. Яроша зроблена порівняльна медико-кліматична характеристика основних приморських курортних місцевостей Європи й прилеглих до неї регіонів Азії й Африки. Ученими встановлено, що рекреаційна цінність курортних зон у цьому регіоні убуває в такому порядку:

- Мадейра й Канарські острови;
- континентальне узбережжя Португалії; • північне Середземномор'я (південь Франції, північний захід і північний схід Італії, північ Хорватії, Південний берег Криму);
- південно-західне Середземномор'я (Іспанія, південь Італії, південь Хорватії, північ Тунісу);
- північне Причорномор'я (північно-західна частина узбережжя Росії, узбережжя України крім ПБК, Румунія, Болгарія);
- південно-східне Середземномор'я (Греція, Південне узбережжя Туреччини, Кіпр, Ізраїль, південь Тунісу);
- Кавказ (південно-східна частина узбережжя Росії, Грузія);
- узбережжя Біскайської затоки (північне узбережжя Іспанії, Срібний берег Франції);

- північні курорти (узбережжя Ла-Маншу, Північного й Балтійського морів). На Україні морські рекреаційні ресурси представлені узбережжями теплих Чорного та Азовського морів.

Чорноморське узбережжя сприятливе для організації рекреаційної діяльності через невеликі прибережні глибини, сприятливі літні температури – середня температура води в літній період становить +20 – 24 °С, переважно низовинні береги, за винятком Південного берегу Криму, солоність поверхневих вод також незначна – 140 / 00 .

Вода в Чорному морі прозора і в поєднанні з порівняно багатими біологічними ресурсами, цікавими формами рельєфу, техногенними об'єктами є потужним ресурсом для дайвінгу.

Узбережжя Азовського моря можуть бути оцінені як найсприятливіші для різноманітних рекреаційних занять, оскільки характеризуються мілководністю, високою температурою поверхневого шару води влітку (+25 – 32 °С), комфортною температурою повітря (+22 – 24 °С) та вологістю (55 – 77%) повітря у прибережній смузі в літній період. Середня солоність води – 13,8 0 / 00 , максимальна (в затоці Сиваш) – 250 0 / 00 . Особливу рекреаційну цінність мають піщані коси з чудовими пляжами. Сукупність цих факторів сприяє спеціалізації Азовського узбережжя на обслуговуванні певного контингенту відпочиваючих – батьків з дітьми. Ропа затоки Сиваш має важливе бальнеологічне значення.

Прозорість води в Азовському морі низька, тому для дайвінгу воно практично не використовується. Тривалість купального сезону в Азово-Чорноморському басейні перевищує 4 місяці — з кінця травня до початку жовтня.

У континентальних районах головними водними рекреаційними ресурсами виступають ріки й споруджені на них водосховища. З точки зору використання рік для цілей рекреації найбільш вагомими їх характеристиками є ширина річкової долини, ширина русла, швидкість течії, тривалість сприятливого періоду для різних видів рекреаційного використання, характер течії (гірська чи рівнинна, багато або маловода), берегів. Значний вплив на організацію окремих видів рекреаційних занять робить режим ріки і характер русла (наявність порогів, перекатів, водоспадів).

За розмірами ріки бувають великі, середні й малі. Найбільша кількість рік – малі, довжина яких не перевищує 10 км, відповідно вони не мають необхідних показників для організації рекреаційної діяльності, проте їх значення полягає у підвищенні естетичної рекреаційної оцінки території.

В основному в рекреаційному використанні задіяні великі, повноводні рівнинні ріки і організовані на них водосховища, які здебільшого стають центрами тяжіння рекреантів.

По берегах великих рік і водосховищ формуються крупні рекреаційні комплекси в основному сезонного (переважно літнього) функціонування, які задовольняють здебільшого рекреаційні потреби місцевих жителів.

Важливе рекреаційне значення мають і гірські річки, придатні для організації активних видів рекреаційних занять, зокрема сплавляння на байдарках і каное, рафтингу. Також річки утворюють велику кількість водоспадів, каньйонів і тому є цікавими екскурсійними об'єктами. Розподіл рік по території України нерівномірний. Найбільша густота річкової мережі в Українських Карпатах; менша на півдні та південному сході степової зони. З понад 63 тис. річок лише 4 тис. мають довжину понад 10 км. Найбільші ріки – Дніпро, Дунай, Дністер, Південний Буг, Прип'ять, Десна, Сіверський Донець.

Найбільше рекреаційне навантаження припадає на Дніпро та його притоки і Сіверський Донець, оскільки вони протікають по найбільш густонаселених районах країни. По берегах цих рік та споруджених на них водосховищ сформувалися значні рекреаційні зони, в яких діють численні дитячі оздоровчі табори, бази відпочинку, санаторії-профілакторії.

На основі поєднання багатих історико-культурних ресурсів і можливостей судноплавства на Дніпрі була розроблена національна програма туристсько-екскурсійних маршрутів «Намісто Славутича».

Перспективним районом для інтенсивного рекреаційного використання на основі наявних водних ресурсів є долина Південного Бугу. Важливе значення для проведення спортивних водних видів туризму мають гірські річки Карпат. Озера в Україні відіграють значну роль у розвитку рекреаційної діяльності. Усього їх налічується близько 20 тис., з них лише 43 мають площу понад 10 км².

Озера використовуються для організації відпочинку місцевих жителів, розвитку різних видів туризму. Здебільшого озера придатні для купання, риболовлі, водних видів спорту, пізнавального туризму. Найбільш інтенсивно використовуються озера Волині – Шацькі і гірських Карпат.

Найбільші озера України: Сасик, Ялпуг, Кагул, Кугурлуй, Катлабуг, Китай, Донузлав, Актаське, Світязь. Звичайно по берегах крупних озер і рік формуються поселення які є цікавими історико-культурними центрами, що при наявності можливостей для судноплавства дає змогу для організації річкових і озерних круїзів, проведення екскурсій на

водних видах транспорту. Невід'ємною частиною водних рекреаційних ресурсів є пляжі.

Пляжними можна вважати більшість прирічних і приморських територій, які забезпечують хоча б мінімум доступу до водної поверхні. Пляж – частина луки, що створена накопиченням наносів на її опуклому березі, або акумулятивна форма рельєфу, утворена в береговій зоні моря під впливом прибійних потоків. Проте для цілей рекреаційного використання пляж є природно-антропогенним об'єктом, до складу якого входять як природні (прирічні території, водні акваторії), так і штучно створені (насипи, об'єкти облаштування) елементи.

Незважаючи на значну кількість водних об'єктів, пляжні ресурси мають обмежене розповсюдження, поява пляжних територій здебільшого пов'язана з розвитком засобів розміщення, організованої рекреації і значними населеними пунктами. Рекреаційні ресурси рельєфу. Рельєф – сукупність нерівностей (форм) земної поверхні, що утворюються на межі літосфери з атмосферою та гідросферою.

Здебільшого рельєф розглядається як умова розвитку або, навпаки, обмеження рекреаційної діяльності, з точки зору рекреаційного ресурсу він має значення для організації активних видів рекреації (гірськолижний туризм, пішохідний туризм, альпінізм, скелелазіння), урізноманітнення ландшафтної структури і, відповідно, пейзажного розмаїття певної території. При оцінці рельєфу використовують такі його характеристики як панорамність, мальовничість, крутизна схилів.

Частиною ресурсів рельєфу виступають вже визначені спелеологічні ресурси, їх використання в практиці санаторно-курортного лікування було розглянуто вище. Печери та порожнини, доступні для огляду, мають і пізнавальне значення, використовуються для організації екскурсій і окремого спеціалізованого виду спортивного туризму – спелеологічного туризму.

Рельєф України переважно (95 %) рівнинний і тільки 5 % припадає на гірські території Українських Карпат і Кримських гір. В організації рекреаційної діяльності досить активно використовуються гірські території країни. Так, у Карпатах активно розвивається пішохідний і гірськолижний туризм і діють сучасні його центри: Буковель, Славське, Ворохта, Яремча, Косів та ін. Гірські території Криму здавна використовуються для організації пішохідного, спелеологічного туризму, скелелазіння.

Ресурси для розвитку спелеологічного туризму в Україні є в Гірсько-Кримській, Подільсько-Буковинській та Передгірно-Кримській карстових областях.

Ресурси живої природи (рослинні й тваринні), що сприяють лікуванню, оздоровленню, задоволенню духовних потреб людини та організації окремих видів рекреаційних занять, прийнято називати біотичними або біологічними. Значення рослинних ресурсів для розвитку рекреації досить високе, вони є одним із найважливіших компонентів природи, який визначає загальний вигляд території, задовольняє естетичні потреби, прагнення людини відчувати єднання з природою, зміну обстановки, оточуючого середовища, та дозволяє заняття добуваторськими видами рекреації.

Провідна роль у задоволенні рекреаційних потреб належить лісам, найбільшу привабливість мають сухі, світлі ліси зі значним розмаїттям видового складу та багаторусні ліси зі складним породним складом. Лісові території використовуються для прогулянок, пікніків.

На другому місці серед усіх типів рослинності – лісостеп, савани й рідколісся. Значення для добуваторських видів рекреації має розповсюдження промислових і лікарських рослин. Рекреаційні ліси — це один із компонентів природних рекреаційних ресурсів, що є невід'ємною частиною лісових екосистем, призначеною для задоволення потреб населення у лікуванні, відпочинку й туризмі.

До власне рекреаційних лісів належать зелені зони міст і приміських територій (в основному сквери, сади, парки, лісопарки, дендропарки), ліси лікувально-оздоровчих закладів (т.зв. курортні ліси). Крім того, рекреаційні функції здійснюють спеціальні зони природоохоронних об'єктів, ліси вздовж туристських маршрутів, автомобільних шляхів, а також водоохоронні, ґрунтозахисні, експлуатаційні ліси державного лісового фонду тощо.

Основними характеристиками рекреаційних лісів, які визначають їх цінність і придатність до використання, є структура і склад деревостану, наявність підліску, корисних видів рослин і грибів, стійкість до рекреаційних навантажень і ступінь порушення (рекреаційна дигресія), наявність елементів рекреаційного благоустрою (організовані площадки для стоянки й розпалення вогнищ, оглядові майданчики).

Тваринний світ – сукупність усіх особин тварин різних видів, які постійно або тимчасово мешкають у межах будь-якої території чи акваторії.

Для рекреаційної діяльності тваринний світ здебільшого виступає як фон певної території, а також як ресурси для розвитку мисливства. Біологічними ресурсами для пізнавальних видів рекреації, зокрема екологічного туризму, виступають рідкі, ендемічні та реліктові рослини і тварини.

Болотні угіддя здебільшого представляють інтерес для рекреації з точки зору добувateľських і промислових видів рекреаційних занять, оскільки є середовищем життя мисливської фауни та флори – ягоди, гриби, дикоростучі лікарські рослини. В Україні середня лісистість території (визначається відношенням укритої лісом площі до загальної площі) становить 14,2 %, при цьому розміщення лісів увкрай нерівномірне, що пов'язано як із особливостями природних умов, так і з господарською діяльністю людини протягом тривалого історичного періоду, внаслідок чого в Українських Карпатах ліси займають 40,5% загальної території, у Криму – 32%, у зоні мішаних лісів – 26,1%, у лісостепу – 12,2%, у степу – 3,8%.

Переважаючими породами є хвойні та листяні. Площа болотних угідь в Україні становить понад 1 млн. га. Деякі з них належать до об'єктів, що підлягають охороні. Мисливська фауна доволі багата й різноманітна, представлена ссавцями й авіафауною, проте мисливство є суворо контрольованим видом рекреації і можливе виключно в певні сезони і на конкретних територіях (мисливські угіддя, площа яких в Україні становить - 47341,4 тис. га).

Флора України багата на лікарські рослини та їстівні гриби. Унікальність, збереженість, екологічний стан, естетична й пізнавальна цінність особливо охоронюваних природних об'єктів і територій обумовлює їх високу цінність для організації рекреаційної діяльності, що дозволяє розглядати їх як найважливішу складову природних рекреаційних ресурсів.

Слід зауважити, що саме поняття природно-заповідний фонд (ПЗФ) як сукупність охоронюваних державою природних територій притаманне практиці природоохоронної діяльності України, в інших державах склад, структура, мета створення, дозволені види використання особливо охоронюваних природних територій і об'єктів будуть відрізнятися. Розглянемо об'єкти природно-заповідного фонду як частину рекреаційних ресурсів на прикладі ПЗФ України.

Природно-заповідний фонд включає ділянки гео- і акваторії, окремі об'єкти, що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного та рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу, забезпечення моніторингу довкілля.

Усі об'єкти природно-заповідного фонду, за винятком природних заповідників, поряд із природоохоронними, науково-дослідними та моніторинговими цілями, використовуються в оздоровчих, освітньо-виховних та рекреаційних цілях, для організації мисливства і рибальства. Рекреаційна діяльність на природно-заповідних територіях приурочена до

відповідних функціональних зон і ведеться з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів і регулюється «Положенням про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природнозаповідного фонду України».

До основних видів рекреаційної діяльності на територіях об'єктів ПЗФ належать:

- відпочинок (загальнооздоровчий, культурно-пізнавальний, короткостроковий від 5 – 10 годин до 1 – 2 днів;

розбиття наметів і розкладання вогнищ у спеціально обладнаних та відведених для цього місцях);

- екскурсійна діяльність – екскурсії (прогулянки) маркованими екологічними стежками, а також на виставки, в музеї, засновниками яких є установи ПЗФ, інші суб'єкти рекреаційної діяльності;

- туристська діяльність: науково-пізнавальний пішохідний туризм, орнітологічний туризм (спостереження за птахами), етнографічний туризм, лижний і гірськолижний туризм, велосипедний туризм (прогулянки, подорожі на велосипедах), кінний туризм (прогулянки, подорожі на конях), водний туризм [спуск гірською річкою на надувних плотах, човнах, катамаранах (рафтинг), подорожі на яхтах, катання на водних лижах, віндсерфінг, прогулянки на човнах], спелеотуризм, підводний туризм (підводне плавання з аквалангом, екскурсії до підводних печер і гротів), парапланеризм, дельтапланеризм, балунінг (прогулянки і подорожі на повітряних кулях);

- оздоровлення – використання рекреантами природних лікувальних ресурсів ПЗФ з метою відновлення розумових, духовних і фізичних сил.

- любительське і спортивне полювання і рибальство. Загальна кількість об'єктів ПЗФ в Україні досягає 7 тисяч, а частка заповідних територій від загальної площі країни становить 4,6 % і динамічно зростає. При цьому не всі з категорій об'єктів активно використовуються в рекреаційних цілях. Найбільш задіяними в рекреаційній діяльності країни є природні національні парки, парки — пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади й зоопарки.

4. Історико-культурні рекреаційні ресурси

Існує досить велика кількість визначень поняття історико-культурних ресурсів, але слід зазначити головне: більшістю науковців вони обов'язково виділяються в окрему групу рекреаційних ресурсів і займають провідне місце при визначенні потенційної придатності території щодо розвитку рекреації. Історико-культурні рекреаційні ресурси – це

історичні особливості, об'єкти та явища матеріальної і духовної культури, які були створені в процесі історичного розвитку і створюються в сучасних умовах, певної території і можуть бути використані для задоволення духовних, пізнавальних та інтелектуальних рекреаційних потреб.

Класифікувати історико-культурні ресурси можна за декількома ознаками:

- за генезисом: матеріальні і духовні;
- за рухомістю: рухомі й нерухомі Матеріальні охоплюють сукупність засобів виробництва й інших матеріальних цінностей суспільства на кожній історичній стадії його розвитку, а духовні – сукупність досягнень суспільства в освіті, науці, мистецтві, літературі, в організації державного й суспільного життя, у праці й побуті.

Фактично не вся спадщина минулого належить до історико-культурних рекреаційних ресурсів: до них прийнято зараховувати тільки ті культурно-історичні об'єкти, які науковими методами досліджені й оцінені як такі, що мають суспільне значення й можуть бути використані при існуючих технічних і матеріальних можливостях для задоволення рекреаційної потреби деякої великої кількості людей протягом певного часу.

Серед культурно-історичних об'єктів провідна роль належить пам'яткам історії й культури, які відрізняються найбільшою привабливістю й на цій основі служать головним засобом задоволення культурно-пізнавальних потреб.

Пам'ятками історії й культури є спорудження, пам'ятні місця й предмети, пов'язані з історичними подіями в житті народу, з розвитком суспільства й держави, добутку матеріальної й духовної творчості, що представляють історичну, наукову, художню або іншу культурну цінність. Наукова класифікація пам'яток відбиває сформований порядок і форми державного обліку цього виду ресурсів, потреби практики й має на увазі специфіку кожного виду. Залежно від їхніх основних ознак пам'ятки історії й культури підрозділяються на п'ять основних видів: історії, археології, містобудування й архітектури, мистецтва, документальні пам'ятки.

Розглянемо найбільш типові об'єкти по кожному виду пам'яток. Так, до пам'яток історії можуть бути віднесені будівлі/споруди, пам'ятні місця й предмети, пов'язані з найважливішими історичними подіями в житті народу, розвитком суспільства й держави, революційним рухом, визвольним рухом, війнами, а також із розвитком науки й техніки, культури й побуту народу, з життям видатних політичних, державних

діячів, народних героїв, діячів науки, літератури й мистецтва. Пам'ятки археології – це городища, кургани древніх поселень, укріплень, виробництв, каналів, древні місця поховань, кам'яні статуї, наскельні зображення, стародавні предмети, ділянки історико-культурного шару древніх населених пунктів.

Найбільш характерні для пам'яток містобудування й архітектури наступні об'єкти: архітектурні ансамблі й комплекси, історичні центри, квартали, площі, вулиці, залишки древнього планування й забудови міст та інших населених пунктів, спорудження цивільної, промислової, військової, культової архітектури, народного зодчества, а також пов'язані з ними добутки монументального та садово-паркового мистецтва.

До пам'яток мистецтва належать добутки монументального, образотворчого, декоративно-прикладного й інших видів мистецтва. Документальні пам'ятки – це акти органів державної влади й органів державного керування інші письмові й графічні документи, кінофотодокументи й звукозаписи, а також древні й інші рукописи й архіви, записи фольклору й музики, рідкі друковані видання.

Групу нерухомих історико-культурних ресурсів складають пам'ятки історії, містобудування й архітектури, археології й монументального мистецтва, інші спорудження, у тому числі й ті пам'ятки мистецтва, які становлять невід'ємну частину архітектури. З позицій пізнавально-культурної рекреації важлива та обставина, що об'єкти цієї групи являють собою самостійні одиночні або групові утворення.

До групи рухомих історико-культурних ресурсів належать пам'ятки мистецтва, археологічні знахідки, мінералогічні, ботанічні й зоологічні колекції, документальні пам'ятки й інші речі, предмети й документи, які можна легко переміщати. Споживання рекреаційних ресурсів цієї групи пов'язане з відвідуванням музеїв, бібліотек і архівів, де вони звичайно концентруються.

Окрім вище розглянутих видів історико-культурних ресурсів деякі автори справедливо визначають ще й категорії подієвих ресурсів, етнографічних ресурсів, біографо-соціальних ресурсів.

Так, категорія подієвих ресурсів стала виділятися порівняно недавно, поряд із формуванням цього спеціалізованого виду туризму, зростанням кількості різного роду культурних подій, які мають ярко виражений рекреаційний – пізнавальний, розважальний, відпочинковий характер. Тому ця категорія ресурсів ще є недостатньо дослідженою і розвиненою. У загальному сенсі до подієвих ресурсів належать масові заходи культурно-розважального характеру: карнавали, конкурси, фестивалі, ралі, виступи

відомих музичних і театральних колективів, різноманітні свята, наприклад Дні міст, ярмарки й т. ін.

Етнографічні ресурси – традиційна складова історико-культурного потенціалу, проте останнім часом стала відігравати більш важливу роль унаслідок підвищення національної свідомості суспільства, введення спеціалізованих освітніх програм у загальноосвітніх навчальних закладах. До етнографічних ресурсів, як уже зазначалося вище, входять різноманітні групи ресурсів, які в цілому утворюють єдину тканину неповторної самобутності й національного колориту. До таких ресурсів належать традиції, обряди, свята, народні промисли, національну кухню, традиційні житла, одяг, танці й ін.

Біографо-соціальні ресурси – специфічна складова історико-культурних ресурсів (категорії «пам'ятки історії»), яка об'єднує об'єкти та місцевості, пов'язані з певним життєвим циклом (епізодом) тієї чи іншої видатної особи [народження, діяльність, перебування, смерть (загибель), поховання]. -

До історико-культурних рекреаційних ресурсів також належать і культурні установи, які задовольняють відповідні рекреаційні потреби як місцевих рекреантів так і туристів, а саме музеї, картинні галереї, виставкові зали, які спеціалізуються на збереженні, демонстрації і пропаганді витворів мистецтва, науки, техніки та ін.; театри, кіно-концертні зали; філармонії; планетарії; цирку та ін.

Музей – постійно діюча некомерційна установа культури, яка створена для збереження, вивчення і публічного представлення музейних предметів і музейних колекцій. Виділяються наступні групи музеїв: художні, мистецтвознавчі, літературні, архітектурні, природничо-наукові, технічні, галузеві, комплексні.